

ERFGOEDVERENIGINGEN EN VRIJWILLIGERS IN VLAANDEREN

Dynamiek in de erfgoedsector !

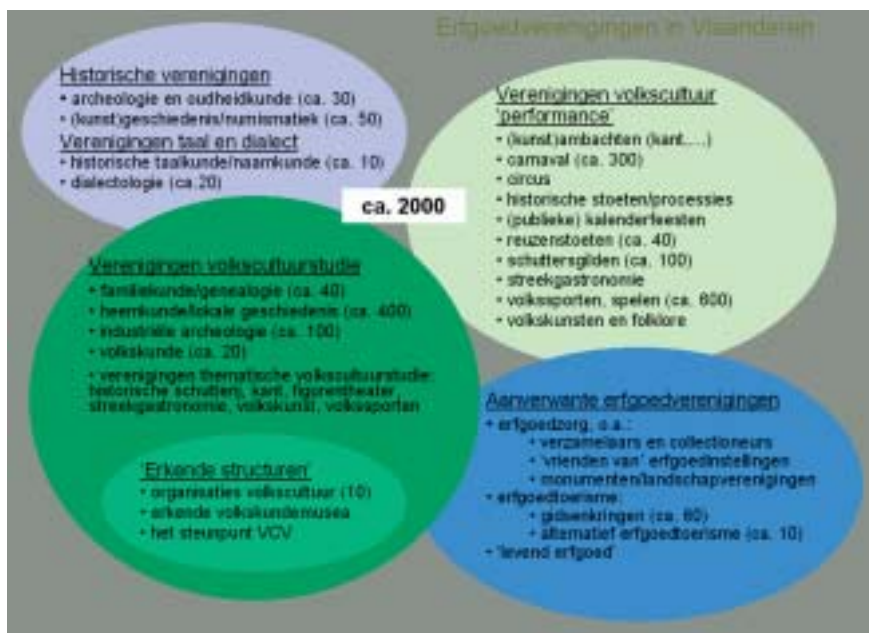
[Jeroen Walterus]

De sector volkscultuur heeft een lange traditie, maar werd slechts recent, in 1998, via een decreet erkend. De omschrijving van de sector in dit decreet zou evenwel best in de context van een integraal erfgoedbeleid geactualiseerd worden om alle erfgoedverenigingen en erfgoedinitiatieven met vrijwilligers te omvatten, te structureren en te ondersteunen. Het landschap van de erfgoedverenigingen is trouwens volop in beweging: zie hier een momentopname.

Het is dus zover: na een jarenlang experiment van de 'sector volkscultuur' als het samengaan van sociaal-cultureel werk en erfgoedzorg maken de erfgoedverenigingen (en hun vrijwillige erfgoedverzorgers, erfgoedbemiddelaars, ...) sinds april 2004 volwaardig deel uit van het erfgoedlandschap, ressorterend onder één afdeling in het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Hier kunnen ze hun werking 'in alle diversiteit' verder ontplooiën en het erfgoedveld dynamiseren. De 'sector volkscultuur', zoals die in het nog jonge decreet volkscultuur (1998) wordt omschreven, omvat inmiddels een rijk palet aan disciplines en verenigingen over o.a. familiekunde, heemkunde, industriële archeologie, volkskunde en allerlei themawerkingen (volksporten, streekgastronomie, schuttersgilden, ambachten en vaardigheden, folklore, ...). Door het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV) en door de landelijke koepelverenigingen werd hard gewerkt om deze cluster van verenigingen rond volkscultuur tot één veld te laten uitkristalliseren. Maar de decretale vlag 'volkscultuur' dekt de lading niet, of toch niet volledig. Ondertussen duiken er immers steeds meer en nieuwe erfgoedinitiatieven en -groepen op, zoals binnen de taal- en dialectstudie, het (alternatief) erfgoedtoerisme, het 'levend erfgoed' en allerlei (georganiseerde) vormen en expressies van alledaagse cultuur (b.v. de cultuur van de 'volkstuintjes'). We pleiten er dan ook voor om het concept 'volkscultuur' en het veld van de erfgoedverenigingen maximaal op te spannen of open te breken zodat alle spontane vrijwilligersinitiatieven er hun plaats in kunnen krijgen.

DE ERFGOEDVERENIGINGEN ONTCIJFERD EN HET LANDSCHAP IN KAART GEBRACHT

In de afbeelding schetsen we in een aantal overlappende velden de onderdelen van het landschap en geven we een – deels gekwantificeerd – overzicht van de erfgoedverenigingen in

Overzicht van erfgoedverenigingen in Vlaanderen

Vlaanderen. (Voor een gedetailleerde toelichting verwijzen we naar het rapport *Erfgoedverenigingen en volkscultuur ontcijferd*.)¹ Momenteel komen enkel de studieverenigingen volkscultuur (de donkergroene bol) in het 'decreet volkscultuur' min of meer in beeld, waarbij 'structuren' binnen dit veld zoals de landelijke organisaties van deze studieverenigingen en enkele organisaties 'thematische volkscultuurstudie', evenals het steunpunt VCV worden erkend en gesubsidieerd. Zie ook het overzicht van erkende organisaties elders in deze publicatie.

Enkele belangrijke volkskunde- of 'volkscultuur'-musea genieten van een landelijke, regionale of basiserkenning via het museumdecreet (sinds 30 april 2004 opgegaan in het erfgoeddecreet). Maar het lokale veld en diverse andere onderdelen (de lichtgroene en blauwgekleurde bollen) van dit gevarieerde landschap, actoren die niet tot de 'traditionele sector volkscultuur' behoren, vallen voorlopig buiten het decretale kader.

DE VRIJWILLIGERS ALS SPIL VAN HET ERFGOEDVELD²

Erfgoed betekent niet enkel 'de dingen', maar ook 'de verhalen' en vooral: de mensen. Naast de professionals die in beroepsverband werken in erfgoedinstellingen (musea, archiefinstellingen, bewaarbibliotheken, allerlei erfgoedcentra en overheidsdiensten) zijn er in Vlaanderen duizenden vrijwilligers actief in erfgoedverenigingen: (professionele en amateur-)onderzoekers (historici, archeologen, volkskundigen, heemkundigen, genealogen, ...), erfgoedverzorger en -bemiddelaars, kortom een deskundige en gemotiveerde groep van vrijwilligers. Dankzij een grootschalig onderzoeksproject³ konden we via een enquête bij lokale erfgoedverenigingen veel informatie verzamelen over de vrijwilligers die er actief zijn. Globaal blijkt uit het onderzoek dat de erfgoedverenigingen het, ondanks enkele problemen, niet zo slecht doen, wel integendeel: hun ledenaantal (in het totaal naar schatting 150.000 tot 200.000) is in de voorbije 10 jaar eerder vooruitgegaan dan teruggelopen. Het lijkt dus een groeisector, wat wellicht te danken is aan de toename van de vrije tijd, en dit vooral bij 'jongsenioren' die een groot deel uitmaken van de actieve leden in deze verenigingen. Dit hoeft op zich niet een probleem te vormen, zolang de vergrijzing van het ledenbestand te verzoenen is met inhoudelijke 'actualisering' of 'herbronning'. Desondanks moet er naar verjonging worden gestreefd. Uit het onderzoek blijkt dat de lokale verenigingen niet geïsoleerd staan: ze werken samen met diverse andere verenigingen en instellingen binnen en buiten hun eigen gemeente. Ondertussen komt het lokaal cultuurbeleid (www.cultuurlokaal.be) stilaan op kruissnelheid. Dit is een kans die de sector met twee handen moet grijpen. Onder het motto 'lobby voor je hobby'⁴ moeten de vrijwilligers in hun gemeente aandacht vragen voor de noden van de lokale erfgoedverenigingen, want zij genieten van relatief weinig subsidies van de gemeentelijke of provinciale overheden. Het is hierbij van groot belang dat de verenigingen participeren aan de cultuurraad in hun gemeente, of werken aan een goede relatie met deze raad.⁵ Er is ook nood aan een platform (b.v. via de werking van erfgoedcellen) waar vrijwilligers en professionals elkaar kunnen ontmoeten en gezamenlijk initiatieven nemen, b.v. via projectwerkingen die een voorbeeldfunctie kunnen vervullen en die een professionaliserende impact hebben. Professionalisering mag evenwel niet als een bedreiging overkomen bij vrijwilligers. Hier ligt een uitdaging voor de ondersteunende organisaties in het middenveld, in goed partnerschap met de betrokken overheden (gemeenten, provincies, ...). Hoe sneller de aandrijving van een fietsdynamo, hoe meer energie (dynamiek) er vrijkomt om 'de lamp te laten branden': we zijn ervan overtuigd dat als er extra middelen worden ingezet om de erfgoedverenigingen te stimuleren, er meer dynamiek zal komen in het (lokale) erfgoedlandschap en dit van, voor en door de mensen. Cultureel erfgoed zal dan pas écht zichtbaar worden als deel van de belevingswereld en van het collectieve (levende) geheugen van gemeenschappen van mensen.

VRIJWILLIGER IN BEELD: FONS DIERICKX

In maart 2004 ontving Fons Dierickx de 'Prijs van de Vlaamse Gemeenschap voor de Vrijwilliger'. Met deze nieuwe prijs wil de Vlaamse overheid de aandacht vestigen op het vele vrijwilligerswerk dat in alle domeinen van de cultuur en in het bijzonder in het sociaal-culturele veld een belangrijke schakel is in de gemeenschapsvorming, de educatie en de culturele en maatschappelijke activering.

Na bijna twee decennia van activiteiten in lokale heemkundige kringen werd Fons Dierickx midden 2002 voorzitter van Heemkunde Vlaanderen vzw. Onder zijn impuls onderging de organisatie een ware metamorfose met o.m. een nieuwe bestuursstructuur, een hedendaags communicatie- en personeelsbeleid en een intensief traject van integrale kwaliteitszorg. Vandaag geldt Heemkunde Vlaanderen vzw als een praktijkvoorbeeld van hoe een klassieke vrijwilligersorganisatie in de hedendaagse erfgoedsector zichzelf in recordtempo kan ontpoppen als een slagkrachtige organisatie vol toekomstperspectieven. De rol en mateloze inzet van de voorzitter-vrijwilliger in heel dit proces was cruciaal: de veranderingscapaciteit van één gedreven individu kan tot belangrijke resultaten leiden. Gemeenschapsvorming, educatie, culturele en maatschappelijke activering: daarover gaat het hier, gekoppeld aan een erfgoedverhaal én innovatie. Hierbij staat het vrijwilligerswerk van Fons Dierickx uitdrukkelijk symbool voor het werk en het engagement van duizenden vrijwilligers in het sociaal-culturele veld. (Overname uit het juryverslag.)

- 1 Voor meer informatie: Jeroen Walterus, *Erfgoedverenigingen en volkscultuur ontcijferd*. VCV, Brussel, maart 2003 (te downloaden vanop de website van het VCV, onderdeel project Alpha)
- 2 Jeroen Walterus, *Vrijwilligers in erfgoed- en volkscultuurverenigingen. Een buitenbeentje in de sociaal-culturele sector, een voetje voor in de erfgoedsector?* In: *Niet zomaar. Vrijwilligerswerk in Vlaanderen*, 2003. Brussel, Koning Boudewijnstichting, 2003, p.23-29
- 3 *Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het actuele lokaal historisch, volks- en heemkundig landschap in Vlaanderen* (project 'Alpha'), 2001-2002: meer info op www.vcv.be
- 4 Marc Jacobs, *Lobby voor je hobby: kansen en uitdagingen voor heemkundige kringen in een integraal lokaal cultuurbeleid*, *Mores. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, 2 (2002) 3, p.19-25
- 5 Zie voor meer info de brochure: *Werken aan je relatie met de cultuurraad*, een gezamenlijke uitgave van de steunpunten VCA, SoCius en het VCV. De brochure kan gratis bij het VCV verkregen worden.